

УДК 339.9

Яценко О.М.*доктор економічних наук,
професор кафедри міжнародної торгівлі
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана***Карасьова Н.А.***кандидат економічних наук, докторант
Національного наукового центру
«Інститут аграрної економіки»*

ЄВРО-ПІДПРИЄМНИЦТВО: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ЗАГРОЗИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОТЕНЦІАЛУ ЗОНИ ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ З ЄС В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ

EURO ENTREPRENEURSHIP: PROSPECTS AND THREATS OF IMPLEMENTATION OF THE POTENTIAL OF UKRAINE – EU FREE TRADE AREA

АНОТАЦІЯ

У сучасних умовах, маючи значний ресурсний потенціал, український аграрний сектор здатний забезпечувати стабільний приплив валюти в національну економіку, визначаючи одну з основних спеціалізацій. З огляду на підписання Угоди про зону вільної торгівлі між Україною та ЄС, актуальним постає питання які нові можливості розкриваються перед аграрним сектором. Мета статті полягала в тому, щоб на основі дослідження умов функціонування зони вільної торгівлі між Україною та ЄС та побудови гравітаційної моделі визначити перспективні напрямки підприємництва в Україні та розвитку експортного потенціалу аграрного сектору України з урахуванням потенційних негативних впливів з боку висококонкурентних ринків. В результаті було спрогнозовано обсяги торговельних потоків агропродовольчих товарів між учасниками Угоди, визначені переваги та недоліки від лібералізації торговельно-економічних відносин та запропоновані напрями покращення ситуації в двосторонніх відносинах для України.

Ключові слова: зона вільної торгівлі, Україна, аграрний сектор, експортоорієнтоване виробництво.

АННОТАЦИЯ

В современных условиях, имея значительный ресурсный потенциал, украинский аграрный сектор способен обеспечивать стабильный приток валюты в национальную экономику, определяя одну из основных специализаций. Учитывая подписание Соглашения о зоне свободной торговли между Украиной и ЕС, актуальным становится вопрос какие новые возможности раскрываются перед аграрным сектором. Цель статьи заключалась в том, чтобы на основе исследования условий функционирования зоны свободной торговли между Украиной и ЕС и построения гравитационной модели определить перспективные направления предпринимательства в Украине и развития экспортного потенциала аграрного сектора Украины с учетом потенциальных негативных воздействий со стороны высококонкурентных рынков. В результате было спрогнозировано объемы торговых потоков агропродовольственных товаров между участниками Соглашения, определены преимущества и недостатки от либерализации торгово-экономических отношений и предложены направления улучшения ситуации в двусторонних отношениях для Украины.

Ключевые слова: зона свободной торговли, Украина, аграрный сектор, экспортоориентированное производство.

ANNOTATION

Under the current conditions, Ukrainian agricultural sector, having significant resources, is capable to provide a steady currency inflow to the national economy determining one of the key specializations. In view of signing of the Free Trade Area Agreement between Ukraine and EU the following question arises: what new

opportunities are unveiled for the agricultural sector. The aim of the article is to determine and forecast, based on the research of the Ukraine – EU free trade area operating conditions and by building of a gravity model, the promising trends of entrepreneurship development of Ukrainian export potential taking into account potential adverse effects from highly competitive markets. In the result, the volumes of trade flows of agricultural food products between the participants of the Agreement were forecasted, the advantages and disadvantages of trade and economic relationship liberalization were determined, and the ways of improvement of bilateral relations for Ukraine were proposed.

Keywords: free trade area, Ukraine, agricultural sector, export-oriented production.

Постановка проблеми. Укладення угод про вільну торгівлю передбачає створення сприятливих умов для здійснення співробітництва між окремими країнами чи групами країн. Потужний експортний потенціал аграрного сектора України та об'єктивні локальні й глобальні зміни на продовольчих і сировинних ринках створюють передумови для активізації торговельно-економічної діяльності України з країнами Європейського союзу з точки зору забезпечення преференційного торговельного режиму.

Не зважаючи на нестабільність макроекономічного середовища, аграрний сектор України – одна з не багатьох галузей економіки, яка протягом десяти років демонструє позитивне зовнішньоторговельне сальдо. Станом на 2015 р. частка агропромислового комплексу в структурі загального обсягу експорту України в 2015 р. зросла до 27%, випередивши продукцію металургії (21,6), яка завжди була лідером зовнішньої торгівлі. В цьому ж році національний аграрний сектор зайняв сьоме місце з виробництва пшениці у світі, п'яте з виробництва кукурудзи та третє – з ячменю. Крім того, Україна є світовим лідером з виробництва та експорту соняшникової олії. В умовах конвергенції національної моделі економічного розвитку з ЄС, аграрний сектор стає інвестиційно привабливою галуззю, яка спроможна забезпе-

чити інвестора не лише природно-ресурсними та соціально-економічними факторами виробництва, але розкриває доступ до одного з найбільш привабливих ринків світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями теоретичних та практичних проблем розвитку експорту агропродовольчих товарів, зокрема, з точки зору продовольчої безпеки в світі займалися J. Paice і P. Grimwood, C. Nanrahan. Такі українські вчені як О. Антонюк і С. Бестужева вивчали товарну і географічну диверсифікацію експортних потоків. О. Бородин (2006), М. Сайкевич, С. Кваша і В. Власов займалися питаннями стимулювання експортного потенціалу, зокрема, в контексті асоціації України з Європейським Союзом, Клименко І. досліджував ризики європейського інтеграційного проекту. З іншого боку, практика свідчить про ряд проблем з прискорення процесу адаптації агропродовольчої продукції України до вимог та норм європейського ринку. Крім того, існує певна несиметричність в базових умовах імплементації угоди про зону вільної торгівлі та рівнях економічного розвитку країн, що створює загрози для національного виробника та потенційного інвестора. Тому, мета дослідження полягає в тому, щоб на основі аналізу умов функціонування зони вільної торгівлі між Україною та ЄС та побудови гравітаційної моделі визначити можливості та перспективні напрямки розвитку експортного потенціалу аграрного сектору України з урахуванням потенційних негативних впливів з боку висококонкурентних ринків.

Методика дослідження. Для попереднього аналізу умов функціонування зони вільної торгівлі між Україною та ЄС та визначення обмежень для гравітаційної моделі були використані такі інформаційні ресурси як EUROSTAT, World Tariff Profiles 2015, World Bank, UNCTADstat, Trade Map, Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України, Офіційний сайт Європейської Комісії, Офіційний сайт Державної фіскальної служби України, Офіційний сайт Державного комітету статистики України. На основі даних зазначених інформаційних ресурсів здійснена загальна характеристика Угоди про зону вільної торгівлі, досліджено торговельно-економічну діяльність в агропродовольчій сфері між Україною та ЄС та розраховано відповідну гравітаційну для учасників Угоди.

В узагальненому вигляді, гравітаційні моделі являють собою один із способів визначення і оцінки ключових факторів, що впливають на розвиток міжнародної торгівлі. В основі лежить ньютонівський закон всесвітнього тяжіння: торгівля між двома країнами залежить від розмірів їхніх економік і відстані між країнами [Захарова, О. (2014)]. Вперше гравітаційна модель була запропонована у роботах Tinbergen J. (1962) і Anderson J. (1979). Хоча гравітаційна модель використовується в емпіричних дослі-

дженнях з 1960-х років, теоретичне обґрунтування моделі існує відносно недовго.

Рівняння, запропоноване Tinbergen J., має такий вигляд (1):

$$F_{ig} = G \frac{m_i^a m_j^\beta}{d_{ij}^\delta} \varepsilon_{ij}, \quad (1)$$

де F_{ig} – товарооборот між країнами i та j ,
 M_i та M_j – валовий внутрішній продукт країн i та j ,

d_{ij} – фактор торговельних витрат, що пов'язані з експортом, в тому числі і логістичні витрати,

ε_{ij} – усі інші фактори, які впливають на експорт, але не входять до рівняння,

α, β, δ – константи (параметри моделі).

На сучасному етапі існує безліч інтерпретацій цієї моделі, в залежності від цілей моделювання. Так, у логарифмічній формі, рівняння гравітації виражається формулою (2):

$$\ln(F_{ij}) = \beta_0 + \beta_1 \ln(M_i) + \beta_2 \ln(M_j) + \beta_3 \ln(D_{ij}) + \varepsilon_{ij}, \quad (2)$$

Модель містить припущення, що β_1 і β_2 будуть позитивними, в той час як β_3 – буде негативним. Гравітаційною моделлю також передбачається вплив інших змінних, які можуть бути додані до основного рівняння в залежності від мети моделювання.

Охарактеризована методика моделювання дає можливість на основі багатофакторної моделі у математичній формі відобразити функціональні залежності між факторами. У міжнародній практиці характер протікання процесів залежить від декількох величин $x_1, x_2, \dots, x_k$ [Костенко, Н.]. Гравітаційна модель, в свою чергу, дозволяє врахувати вплив кожної з цих величин. Гравітаційну модель, також, доцільно застосовувати для визначення ступеня впливу кризових явищ в економіці однієї з країн партнерів на іншу та двосторонню торгівлю в цілому.

Для оцінки параметрів цієї моделі було використано статистичні дані ЄС та України за період 1996–2015 рр. В якості показників M_i та M_j було обрано ВВП ЄС та ВВП України відповідно. Для вимірювання відстані між країнами в даній моделі обирають різні показники, в залежності від завдань та фактологічної бази дослідження. Це може бути як географічна відстань, так і витрати на перевезення вантажів або рівень закритості внутрішніх ринків країн для імпорту товарів одна одної за допомогою протекціоністських інструментів. В цьому випадку в якості показника D_{ij} обрано світові середньорічні ціни на нафту, оскільки їхні коливання змінюють вартість перевезень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Від 1 січня 2016 року розпочала свою дію поглиблена і всеохоплююча зона вільної торгівлі (ПВЗВТ) між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншого, що стало наслідком підписання Угоди про асоціацію у 2014 р.

[Угода про...(2014)]. Запровадження режиму вільної торгівлі з перспективними торговельно-економічними партнерами дозволяє Україні диверсифікувати географію та номенклатуру національного експорту у довгостроковій перспективі та залучити значні інвестиційні кошти у галузь. В Угоді про асоціацію чітко визначено дві основні цілі: по-перше, це політична складова інтеграції з метою наступного членства у ЄС і по-друге, економічна складова. У статті 1 завдання щодо економічної інтеграції передбачається «запровадження умов для посилення економічних та торговельних відносин, які вестимуть до поступової інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС», у тому числі завдяки створенню ПВЗВТ. Це завдання також передбачає підтримку зусиль України стосовно завершення переходу до ринкової економіки, у тому числі шляхом поступової адаптації законодавства до права ЄС.

Економічний зміст реформ закладено в економічній частині цієї угоди (IV та V розділи) [Бураківський І. (2014)] яка справлятиме позитивний вплив на розвиток сільськогосподарської торгівлі та створює передумови для конкуренції й розширення присутності товаровиробників України на європейських ринках, припливу капіталу в галузь та торговельно-економічній інтеграції. Розділ IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею» присвячений визначенню умов торгівлі й застосування інструментів торговельної політики, а саме скасування мит, зборів та інших платежів, нетарифних заходів, технічних бар'єрів, у т. ч. щодо маркування та етикетування, санітарних та фітосанітарних заходів, зокрема процедуру сертифікації та захисних заходів, а також специфічних положень щодо товарів, адміністративного співробітництва та співробітництва з третіми країнами, захисних заходів торгівлі (спеціальні захисні заходи, антидемпінгові та компенсаційні заходи) тощо. У совою чергу в главі 17 розділу V

«Сільське господарство та розвиток сільських територій» зазначено про співпрацю країн у сфері розвитку сільського господарства та сільських територій. Співробітництво має сприяти сталому сільськогосподарському виробництву, проте з врахуванням захисту навколишнього середовища і тварин, зокрема через поширення методів органічного виробництва; підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського сектора, ефективності ринків, умов для інвестування; заохочення політики якості сільськогосподарської продукції та ін. Розділом IV Угоди про асоціацію передбачене поступове створення зони вільної торгівлі протягом перехідного періоду у максимум 10 років, починаючи з дати набрання цієї Угодою чинності.

Європейською комісією Регламентом за № 374/2014 [Офіційний сайт Єврокомісії... (2014)] запроваджено в односторонньому порядку автономні тарифні преференції до товарів, походженням з України, які набули чинності у 2014 р. Зокрема на сільськогосподарську продукцію українського походження скасовані на 82,2 % ставок мита. Для частини продукції українські експортери отримали додаткову перевагу за товарами, стосовно яких ЄС запропонував встановлення тарифних квот. Однак, необхідно відзначити, що початкові умови для створення ПВЗВТ між ЄС та Україною є несиметричними. Для ЄС характерна наявність великої кількості специфічних та комбінованих ставок увізного мита, тоді як в Україні ставки увізного мита переважно адвалерні. На відміну від України ЄС застосовує складну структуру комбінованих ставок увізного мита та систему вхідних цін. Крім того, ЄС використовує експортні субсидії та спеціальні захисні заходи для сільськогосподарських товарів, на які Україна не має права. Хоча, необхідно зауважити, що для економіки України аграрний сектор відіграє значно важливішу роль ніж для країн ЄС (табл. 1).

Таблиця 1
Порівняльна характеристика показників галузі сільського господарства України та ЄС, у середньому за 2013-2015 рр.

Показник	Одиниця виміру	ЄС –28	Україна
Частка сільськогосподарських земель	% до загальної площі земель	43,97	71,25
Додана вартість сільського господарства	% ВВП	1,58	11,79
Додана вартість сільського господарства на 1 працівника	дол США	25323,61	5495,34
Зайнятість у сільському господарстві	% до усього зайнятого населення	4,42	14,80
Сільське населення	% до всього населення	25,43	30,52
Частка с/г продукції у загальному експорті	%	9,1	30,9
Частка імпорту с/г продукції у загальному імпорті	%	10,2	11,1
Виробництво с/г продукції	млрд євро	369,58	16,44
Споживання с/г продукції	млрд євро	354,95	10,28

Джерело: розраховано за даними [World Bank... (2015), Trade Map... (2015), Проект "Поглиблена...(2016), Мельник Т. (2015)]

3.2. Аналіз торговельно-економічної діяльності.

Дослідженню механізмів реалізації потенціалу зони вільної торгівлі України з ЄС в аграрній сфері має передувати економічний аналіз торговельно-економічної діяльності країн, який дозволяє зробити висновок щодо значних темпів приросту експорту основних експортоорієнтованих видів сільськогосподарської й продовольчої продукції протягом останніх років.

ЄС є важливим торговельним партнером України у всіх сегментах. Суттєве зростання двостороннього торговельно-економічного співробітництва спостерігалось у 2008 р., що обумовлено набуттям членства України у СОТ. В географічній структурі експорту агропродовольчої продукції з України частка країн ЄС становить 28,2% (для порівняння: країн Азії – 46,6, СНД – 10,2, країн Африки – 13,6, країн Північної та Південної Америки – 0,8, інших країн – 0,6). В географічній структурі імпорту частка країн ЄС становить 45,1% (для порівняння: країн Азії – 21,4, СНД – 9,1, країн Африки – 5,4, країн Північної та Південної Америки – 13, інших країн – 6).

Обсяг торгівлі товарами з країнами ЄС склав 28,5 млрд дол. США або 38,2% від загального обсягу торгівлі України. ЄС виступає важливим торговельним партнером України і в сегменті аграрної продукції (товарні групи 1–24 Гармонізованої системи (HS)). Європейські перспективи підвищують вітчизняний зерновий, олійний, фруктовий потенціал та створюють підґрунтя для розвитку м'ясного сектору, а в майбутньому – і молочного комплексу України. Динаміка зовнішньої торгівлі з ЄС переконливо доводить посилення економічних зв'язків між Україною та ЄС, зміцнення позицій продукції вітчизняного виробництва на європейському ринку та привабливість торгівлі з країнами ЄС. Зокрема, експорт продукції АПК за 2006–2015 рр. зріс у 2,7 рази, імпорт – у 1,3 рази (рис. 1). Зростаюча привабливість ринку ЄС підтверджується позитивним сальдо торгівлі за останні роки. У 2015 р. позитивне сальдо дося-

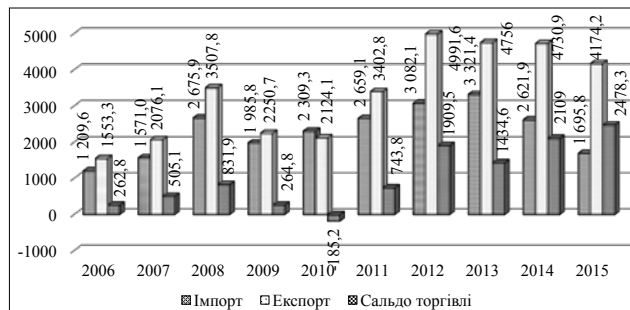

Рис. 1. Динаміка зовнішньої торгівлі агропродовольчими товарами з країнами ЄС у 2006–2015 рр., млн дол. США

Джерело: сформовано за даними [Демчак І. (2016), Фризоренко А. (2016), Офіційний сайт Державної фіскальної... (2016)]

гло рекордного рівня за історію України – більш як 2,4 млрд дол. США, що на 17,5% більше, ніж минулого року.

Участь країн ЄС у торговельно-економічній співпраці в аграрній сфері характеризується нерівнозначністю, тобто у географічному розрізі імпортні та експортні потоки між ЄС та Україною мають значний рівень концентрації. На п'ять найбільших торговельних партнерів у 2015 р. припадало майже 70% експортних поставок (Іспанія, Італія, Нідерланди, Польща та Франція) і 63,2 імпортних (Німеччина, Польща, Франція, Італія та Іспанія). Якщо впродовж 2006 – 2012 рр. частка ЄС у загальноукраїнському імпорті усіх товарів знизилась з 37,1% до 31,3 то протягом 2013–2015 рр. зазначений показник зріс до 42,5. Водночас, країни ЄС забезпечують ліву частку поставок продовольчої продукції до України – у 2006–2013 рр. частка ЄС в українському імпорті агропродовольчої продукції в середньому становила 38 – 39%, у 2014 р. – зросла до 40,8, а у 2015 р. досягла рекордних 45,1.

Для українського експорту до ЄС характерні полярні тенденції. Зокрема, частка експорту усіх товарів до країн ЄС після зниження у 2006 – 2009 рр. має тенденцію до зростання з випереджаючими темпами у 2014–2015 рр. після підписання Угоди про Асоціацію з ЄС. Одночасно, частка ЄС в українському експорті продукції АПК після рекордних рівнів 2006–2008 рр. (30–31%) та різкого скорочення у 2009–2010 рр. (20,8–23,0%) з 2011 р. коливається в межах 26–28% (рис. 2). Незважаючи на зростання торгівлі України з ЄС, за даними EUROSTAT, частка торгівлі продукцією аграрного сектору з Україною в загальному зовнішньоторговельному обороті країн ЄС залишається вкрай незначною [EUROSTAT (2016), Офіційний сайт Європейської ... (2016)]. У 2014 р. частка України в експорті агропродовольчих товарів з країнами ЄС склала лише 0,5%, а частка в імпорті – лише 1.

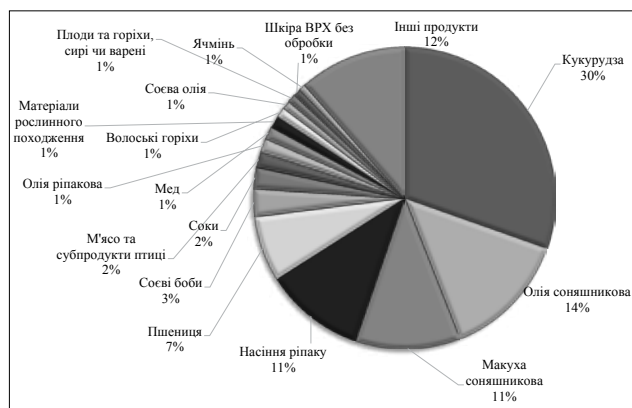
Рис. 2. Динаміка частки ЄС в українському експорті товарів, 2006–2015 рр.

Джерело: сформовано за даними [Зовнішня торгівля України товарами АПК... (2016), Зовнішня торгівля України товарами та послугами... (2016), Офіційний сайт Державної фіскальної... (2016)]

Необхідно зазначити, що значну частину агропродовольчого імпорту з ЄС становлять

товари з високою доданою вартістю, насамперед продукція переробної промисловості. Імпорт товарів АПК з ЄС характеризується досить диверсифікованою структурою – частка більшості товарів не перевищує 5% від загального імпорту (при цьому перевищили 5% межу лише кукурудза (як насіннєвий матеріал), продукти для годівлі тварин (собак та котів) та інші харчові продукти). Загальна вартість імпорту продовольчих товарів з країн ЄС у 2015 р. склала 1695,8 млн дол. США, а експорту до країн ЄС – 4174,2 млн дол. США.

Український експорт агропродовольчої продукції характеризується залежністю від декількох основних товарних позицій, що створює небезпеку значних коливань обсягів та вартості експортних поставок. У 2015 р. понад половину валютної виручки від експорту товарів АПК забезпечили лише три групи товарів, такі як кукурудза (30,5%), олія соняшникова (13,7) та макуха й інші відходи олії соняшникової (11,3) (рис. 3).

Рис. 3. Товарна структура експорту агропродовольчих товарів з України до країн ЄС у 2015 р.

Джерело: сформовано за даними [Зовнішня торгівля України товарами АПК... (2016), Зовнішня торгівля України товарами та послугами... (2016), Офіційний сайт Державної фіскальної... (2016)]

Таким чином, Україна є досить перспективним партнером ЄС для створення ЗВТ. На це вказують і значний потенціал зростання внутрішнього ринку, стабільні й порівняно високі темпи економічного розвитку впродовж останніх років, і зацікавленість ЄС у поглибленні стосунків із зовнішньоекономічними партнерами, що характеризується розширенням доступу до джерел ресурсів. Так, європейські ринки агропродовольчої продукції, з одного боку, стають відкритішими і прозорішими для вітчизняних товаровиробників внаслідок створення ЗВТ між ЄС та Україною, проте, з іншого, сировинна орієнтація вітчизняного експорту негативно впливає на торговельно-економічну діяльність. Необхідно зазначити, що існують потенційні середньо- та довгострокові загрози, що за умов вільної торгівлі деякі агропродовольчі товари України, передусім м'ясна та молочна продукція, будуть неконкурентоспроможними на ринках ЄС.

Одним з найважливіших механізмів реалізації ПВЗВТ між Україною та ЄС є застосуванням тарифних регуляторів, які відображені у Розділі IV «Торгівля й питання, пов'язані з торгівлею Угоди». Нині ставки ввізного мита затверджено Законом України «Про Митний тариф України» [Про Митний... (2014)]. Специфічні ставки складають 1% від загальної кількості ставок і встановлені на алкоголь та тютюнові вироби, комбіновані ставки на сьогодні не встановлені. Диференційованих пільгових та повних ставок у Митному тарифі України – 1357 ставок Деталізована інформація про поточні ставки зведеного Митного тарифу України станом на 01.01.2016 наведено у табл. 2.

Україна поступово відкриває свій ринок для товарів, які виробляються в ЄС. Лібералізацію Митного тарифу України буде продовжено в межах Угоди, адже домовленість про створення зони вільної торгівлі відбуватиметься протягом перехідного періоду в максимум 10 років від-

Таблиця 2

Ввізне мито (пільгові ставки), що справляються з товарів, які ввозяться на митну територію України, станом на 01.01.2016 р.

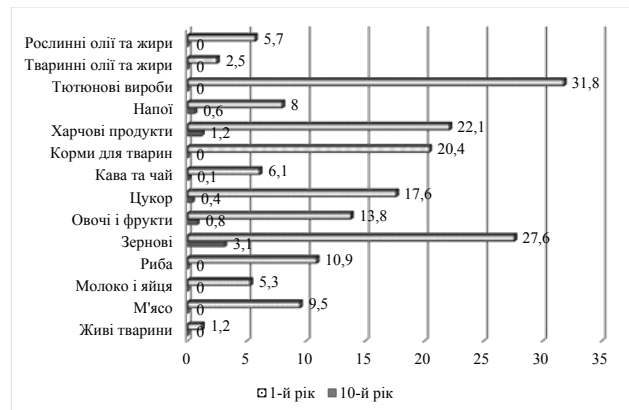
Зведений Митний тариф України									
Ставки мита, %	0	0,1-5	5,1-10	10,1-15	15,1-20	20,1-25	Понад 25	Специфічні ставки	Всього
Кількість товарних підкатегорій, шт.	3961	2915	2406	765	296	5	10	105	10463
Частка від усіх товарних підкатегорій, %	37,86	27,9	23	7,3	2,8	0,05	0,1	1	100
Середньоарифметична ставка по тарифних коридорах, %	-	3,9	8,9	13,2	19,9	25	48	-	-
Максимальний рівень ставки ввізного мита для пільгових адвалерних ставок: 50%.									
Для найменувань груп 1-24:			50% (з яких на 0,3 % товарних підкатегорій ввізне мито встановлено вище за 25 %)						
Для найменувань груп 25-97:			25% (тільки 0,1 % товарних підкатегорій)						
Середньоарифметична ставка Митного тарифу, %						4,9			

Джерело: складено на основі [Про Митний... (2014), Про ратифікацію Протоколу... (2008), Сторожчук, В. (2016)]

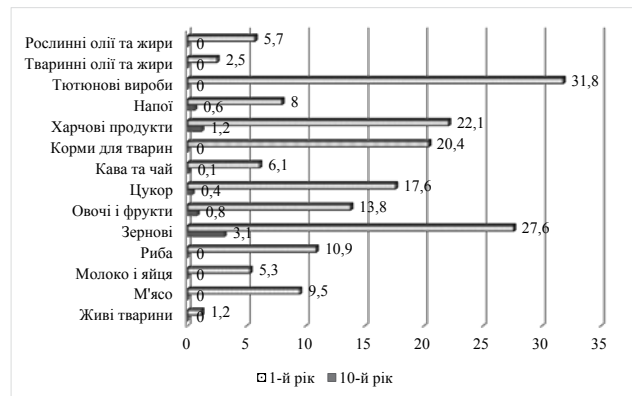
повідно до положень статті XXIV ГАТТ 1994 р. [Генеральна... (1994)]. Відповідно до досягнутих домовленостей кожна Сторона зменшить або скасує мито на товари згідно із встановленими графіками, причому для України перехідний період триватиме до 10 років, а зміна тарифного розкладу ЄС відбулась одразу після набуття чинності Угодою 01.01.2016 р.

Необхідно відзначити, що ринок ЄС відрізняється значно вищим тарифним захистом, насамперед по агропромислових товарах (чинна середня арифметична ставка увізного мита в ЄС всього по Митному тарифу становить 5,3%, в Україні – 4,5; а по товарах груп HS 1-24 (сільське господарство) – 12,2 та 9,2 відповідно. Водночас, ставки ввізного мита з боку ЄС по окремих тарифних лініях у 1,5 – 14 разів вищі від ставок увізного мита України. Зміни тарифного захисту України та ЄС в межах Угоди наведено у табл. 3.

Дослідження та аналіз змісту Угоди про ЗВТ свідчить про спільну згоду сторін щодо зміни порядку тарифного захисту внутрішнього агропродовольчого ринку, а саме: по групі товарів 1-24 HS Україна зобов'язується зменшити діючу середньоарифметичну ставку з 6,8% з моменту набуття чинності Угоди та досягти 1,3 її рівня на 11-й рік дії Угоди. Водночас, ЄС зобов'язався зменшити діючу середню арифметичну ставку мита до 0,6% також з моменту набуття чинності Угоди. В цілому Україна має знизити рівень тарифного захисту агропродовольчої продукції за 1448 товарними позиціями, що на 192 товарні лінії більше, ніж для України відкриває ЄС. (рис. 4).

а) Початковий і кінцевий рівень тарифного захисту ЄС, %

б) Початковий і кінцевий рівень тарифного захисту України, %

Рис. 4. Зміни ввізних мит ЄС та України в розрізі окремих с.-г. товарів

Джерело: [Риженков, М. 2013]

Найвищий рівень тарифного захисту має ринок молока та молочних продуктів ЄС, де середній тариф у 2014 р. становив 42,1%, тоді як в Україні – лише 10; цукру і кондитерських виробів – 25,2, в Україні – 19,4; напоїв та тютюнових виробів – 20,7, в Україні – 7,9; м'яса та напівфабрикатів з м'яса – 17,7, в Україні – 10,6; зернових – 14,9, в Україні – 12,4; овочів – 10,9, в Україні – 9,8. Максимальні тарифи на продукцію тваринного походження в ЄС перевищують 138% в результаті застосування тарифних квот. ЄС підтримує також тарифні квоти на 4,8% тарифних ліній, в основному це сільськогосподарські продукти. Тарифні квоти введені для 11,3% тарифних ліній сільськогосподарських продуктів. Україна ж використовує тарифну квоту лише на цукрову тростину з імпортом тарифом 50% понад тарифну квоту (табл. 4, 5).

Поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі з Європейським Союзом передбачає також скасування експортних субсидій ЄС, скасування експортних мит, регулювання умов застосування двосторонніх захисних заходів, гармонізацію системи технічного регулювання, санітарного та фітосанітарного захисту.

Адміністрування тарифних квот здійснюється на основі принципу «перший прийшов – перший обслуговується» незалежно від місця ввезення товарів в Україну. Правові положення, що визначають порядок управління цими тарифними квотами, містяться у статтях

Таблиця 3

Зміни тарифного захисту України та ЄС

Товарна група УКТ ЗЕД	Середня арифметична ставка ввізного мита					
	до набуття угодою чинності		з моменту набуття угодою чинності		на момент закінчення перехідного періоду	
	Україна	ЄС	Україна	ЄС	Україна	ЄС
Вся продукція	4,5	5,3	2,4	0,5	0,3	0,05
Сільськогосподарська продукція (товарні групи з 01 по 24 за HS)	9,2	12,2	6,8	0,6	1,3	0,2

Джерело: складено на підставі [Угода про асоціацію... (2014), Про Митний... (2013), World Tariff... (2015)]

Таблиця 4

Тарифні квоти впроваджені ЄС щодо імпорту з України

Продукція	Передбачена квота
Яловичина	12 000 т/рік
Свинина	20 000 т/рік +20 000 т/рік для деяких товарних груп
М'ясо птиці та напівфабрикати з м'яса птиці	16 000 т/рік із збільшенням протягом 5 років до 20 000 т/рік +20 000 т/рік для деяких товарних груп
Молоко, вершки, згущене молоко та йогурти	8 000 т/рік з поступовим збільшенням протягом 5 років до 10 000 т/рік
М'ясо баранини	1 500 т/рік з поступовим збільшенням протягом 5 років до 2 250 т/рік
Вершкове масло та молочні пасти	1 500 т/рік з поступовим збільшенням протягом 5 років до 3 000 т/рік
Яйця та альбуміни	1 500 т/рік з поступовим збільшенням протягом 5 років до 3 000 тон/рік
Мед	5 000 т/рік із збільшенням протягом 5 років до 6 000 т/рік
Цукор	20 070 т/рік
Пшениця м'яка, пшеничне борошно та гранули	950 000 т/рік з поступовим збільшенням протягом 5 років до 1 000 000 т/рік
Ячмінь, ячмінне борошно та гранули	250 000 т/рік з поступовим збільшенням протягом 5 років до 350 000 т/рік
Кукурудза, кукурудзяне борошно та гранули	400 000 т/рік з поступовим збільшенням протягом 5 років до 650 000 т/рік
Висівки, відходи та залишки	16 000 т/рік з поступовим збільшенням протягом 5 років до 21 000 т/рік
Виноградний та яблучний соки	10 000 т/рік з поступовим збільшенням протягом 5 років до 20 000 т/рік
Оброблена продукція з цукру	2 000 т/рік із збільшенням протягом 5 років до 3 000 т/рік
Харчові продукти	2 000 т/рік
Етанол	27 000 т/рік з поступовим збільшенням протягом 5 років до 100 000 т/рік
Сигари та цигарки	2 500 т/рік
Гриби	500 т/рік +500 т/рік для деяких кодів
Оброблені томати	10 000 т/рік

Джерело: складено за даними [Доповнення...(2014)]

Таблиця 5

Тарифні квоти впроваджені Україною щодо імпорту з ЄС

Продукція	Передбачена квота
М'ясо свинини	10 000 т/рік + 10 000 т/рік для окремих товарних груп
М'ясо птиці та напівфабрикати з м'яса птиці	8 000 т/рік з можливістю збільшення протягом 5 років до 10 000 т/рік + 10 000 т/рік для окремих товарних груп
Цукор	30 000 т/рік із збільшенням протягом 5 років до 40 000 т/рік

Джерело: складено за даними [Доповнення...(2014)]

308а, 308Б і 308с Регламенту ЄС № 2454/93 [Офіційний сайт Європейської...(2015)].

Введення тарифної квоти та відповідне скорочення ввізних мит у ЄС в перспективі забезпечить збільшення експорту продукції АПК України. За економічними оцінками, річний приріст позаквотового і квотованого українського експорту в перший рік дії угоди може привести до зростання обсягів торгівлі не менше як на 38,6%, проте вже у наступні роки цей приріст буде суттєво меншим і становитиме у середньому близько 6,1-7,8. У першу чергу слід прогнозувати зростання експорту зернових культур, м'яса та різних харчових продуктів, тютюнових виробів. Економія, або дохід експортерів внаслідок несплати тарифу, скасування імпортного мита ЄС у межах квоти, досягне

180-200 млн євро. Стосовно українського продовольчого ринку, відповідне зниження ввізних мит Україною може привести до річного зростання імпорту на 7%, за рахунок збільшення обсягів поставок напоїв, м'яса та субпродуктів, молочних продуктів, частини фруктів та овочів (табл. 6).

Відповідно до даних Міністерства аграрної політики та продовольства, повною мірою свої квоти вичерпали ті експортери, чий товари і раніше експортувалися до ЄС. У них вже були напрацьовані торговельні зв'язки, а в такій ситуації поява квот лише посилює їхні конкурентні переваги. Варто відзначити, що запропоновані обсяги квот за цими позиціями дійсно невеликі однак і вони у 2015 р. були використані лише на 35% (табл. 7).

Таблиця 6

**Розрахунки вартості експорту по квотованих товарах України
до країн Європейського Союзу**

Назва товару	1-й рік		5-й рік	
	Квота, т	Вартість, млн дол.США	Квота, т	Вартість, млн дол.США.
Тваринницька продукція				
Яловичина	12000	130,3	12000	130,3
Свинина	40000	372,8	40000	372,8
Баранина	1500	21,1	2250	31,6
М'ясо птиці	36000	84,0	40000	93,3
Молоко	8000	30,0	10000	37,5
Сири	2000	23,1	2000	23,1
Мед	5000	12,2	6000	14,6
Тваринницька продукція, всього		704,2	x	762,2
Рослинницька продукція				
Пшениця	950000	257,1	1000000	270,6
Ячмінь	250000	66,7	350000	93,4
Кукурудза	400000	92,6	650000	150,4
Крохмаль	10000	30,3	10000	30,3
Рослинницька продукція, всього		460,5		559,4
Продукція переробної промисловості				
Цукор	20000	10,5	20000	10,5
Сік виноградний	10000	9,3	20000	18,6
Сік яблучний	10000	18,4	20000	36,8
Білкові концентрати	2000	24,9	2000	24,9
Етанол	27000	25,6	100000	94,8
Сигари та цигарки	2500	143,8	2500	143,8
Продукція переробної промисловості, всього		260,2	x	362,9
Вся агропродовольча продукція		1424,9	x	1684,5
Без свинини і яловичини		921,8	x	1181,4
Без свинини, яловичини та етанолу		896,2	x	1086,6

Таблиця 7

**Фактичне використання Україною безмитних квот
на сільськогосподарську продукцію до країн ЄС, 2014-2015 р.**

Найменування	Обсяг квоти, т	2014 р.		2015 р.	
		Використано квоти, т	Залишок квоти, т	Використано квоти, т	Залишок квоти, т
Пшениця	950000	950000	0	950000	0
Кукурудза	400000	400000	0	400000	0
Ячмінь	250000	22721	227279	194200	55800
Цукор	20070	522	19548	19851	219
М'ясо птиці	36000	12360	23640	12000	24000
Висівки, відходи та залишки	16000	1841	14159	3522	12478
Виноградний та яблучний соки	10000	10000	0	10000	0
Оброблені томати	10000	10000	0	10000	0
Крохмаль	10000	725	9275	960,5	9039,5
Інший цукор	10000	350	9650		10000
Солод та пшенична клейковина	7000	1991	5009	5104	1896
Ячмінна крупа та борошно	6300	6300	0	6300	0
Оброблена продукція з цукру	1810	21	1789	319,8	1490,2
Мед	5000	5000	0	5000	0
Овес	4000	65	3935	4000	0
Часник	500	36	464	44	456

Джерело: [Офіційний сайт Міністерства аграрної... (2015), Невичерпні... (2016)]

Невикористаними залишилися квоти на такі групи товарів: баранина, цукрові сиропи, оброблений крохмаль, гриби, продукція з обробленого молока, оброблена продукція з масла, продукти переробки солоду та крохмалю, оброблена продукція зернових, оброблена продукція з молочних вершків та сигари та цигарки.

Одним із методів оцінки ефективності двосторонніх торговельних потоків, економічних ефектів зони вільної торгівлі та можливих наслідків поглиблення інтеграційної співпраці є інструментарій гравітаційної моделі. Серед економетричних методів гравітаційні моделі виступають основним інструментом моделювання торгових потоків країн. У зв'язку з вище зазначеним, на основі детального аналізу сфер застосування, можливостей та обмежень таких моделей пропонується застосувати інструментарій гравітаційних моделей для оцінки ефективності торговельного співробітництва України з ЄС.

Рівняння гравітаційної моделі Тінбергена, що описує динаміку зовнішньоторговельного обороту України з ЄС товарами АПК за період 1999 – 2015 рр. має такий вигляд:

$$\ln(F_{ij}) = \beta_0 + \beta_1 \ln(M_i) + \beta_2 \ln(M_j) + \beta_3 \ln(D_{ij}) + \varepsilon_{ij}.$$

Основні результати моделі представлені у табл. 8. Перевірка моделі за основними критеріями показала, що модель є статистично значущою. Коефіцієнт детермінації наближається до 1, тому добре апроксимує дані.

Дана модель дозволяє зробити такі висновки:

Таблиця 8
Основні результати моделі

Показник	Значення
β_0	-18,761
β_1	1,338
β_2	0,127
β_3	0,787
R ²	0,9555
R	0,9775
F факт.	114,53
F крит. (0,05)	3,01

– при збільшенні ВВП ЄС на 1 дол. США двосторонній товарообіг товарами АПК зросте на 1,338 дол. США;

– при збільшенні ВВП України на 1 дол. США зовнішньоторговельний оборот країн товарами АПК збільшується на 0,127 дол. США;

– при збільшенні ціни на нафту на 1 дол. двосторонній товарообіг товарами АПК зросте на 0,787 дол. США.

Для наочного зображення змодельовано зовнішньоторговельний оборот України та ЄС товарами АПК у 1996 – 2015 рр. (рис. 5).

За допомогою гравітаційної моделі спрогнозовано обсяг двосторонньої торгівлі товарами АПК на 2016 – 2020 рр. (рис. 6).

Отже, з розрахунків гравітаційних моделей зовнішньоторговельного обороту товарами АПК між Україною та ЄС чітко простежується значний вплив економічного зростання ВВП ЄС. Вплив темпів зростання ВВП України має

Таблиця 7
Основні вихідні дані для побудови гравітаційної моделі 2 для сільськогосподарської продукції (товарні групи з 01 по 24 за УКТ ЗЕД (розділи I – IV))

Рік	ЗТО України – ЄС товарами АПК, млн. дол. США	ВВП ЄС, млн. дол. США	ВВП України, млн. дол. США	Ціни нафти, дол. США/баррель
1996	439,0	9748340	46146	20,5
1997	516,5	9166693	51938	19
1998	531,9	9482905	43374	12,7
1999	453,8	9476802	32706	17,7
2000	526,5	8807159	32375	28,3
2001	859,1	8907736	39309	24,4
2002	1190,1	9716129	43956	25
2003	1571,9	11846291	52010	28,9
2004	2067,3	13683147	67218	38,3
2005	2255,2	14306697	89239	54,40
2006	2844,2	15269348	111885	65,40
2007	3647,1	17663569	148734	72,70
2008	6183,7	19020507	188110	97,70
2009	4236,5	17013493	121552	61,90
2010	4433,4	16946307	141209	79,60
2011	6061,9	18319753	169334	111,00
2012	8073,7	17262975	182592	121,40
2013	8077,4	17970797	188350	108,56
2014	7352,8	18498059	135472	98,90
2015	5870,0	25897283	123279,52	55,27

Джерело: [Офіційний сайт Державного комітету... (2016), UNCTADstat... (2016)]

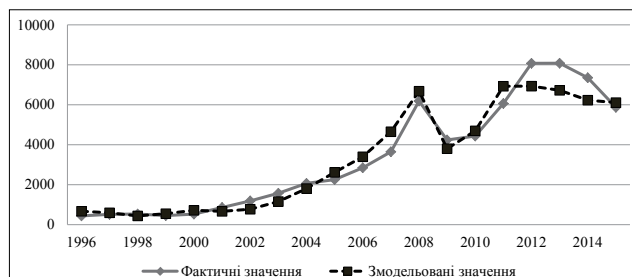

Рис. 5. Фактичні та змодельовані значення зовнішньоторговельного обороту України та ЄС товарами АПК, млн. дол. США

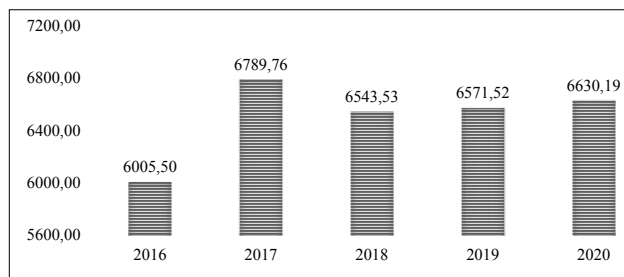

Рис. 6. Прогнозований товарооборот між Україною та ЄС товарами АПК у 2016–2020 рр., млн. дол. США

значно менший вплив, що можна пояснити відмінністю у розмірах економік ЄС та України. Що стосується ціни на нафту, то в цьому випадку вплив є прямим, тобто, зростання ціни на нафту сприяє зростанню товарообороту між країнами, хоча припущенням гравітаційної моделі є протилежний ефект. Цей феномен можна пояснити тим, що країни знаходяться на відносно недалеко відстанях і перевезення є не основною частиною витрат, що, відповідно, і не має такого важливо значення для товарообороту між країнами.

Висновки та обговорення одержаних результатів. Для українського аграрного сектору європейська економічна інтеграція – це шлях до модернізації вітчизняних підприємств, залучення іноземних інвестицій та новітніх технологій, підвищення конкурентоспроможності української продукції, отримання фінансових ресурсів для розвитку економіки та покращення якості життя громадян. Однак, укладання вищезгаданої Угоди, не гарантує початок процесу інтеграції України у ЄС, який буде довготривалим, враховуючи проблеми і завдання розвитку українського аграрного сектора. Сировинна спрямованість українського експорту свідчить про низьку платоспроможність сільськогосподарських товаровиробників й технологічну відсталість галузі. Обмежені можливості щодо закупівлі сучасного обладнання та устаткування, недостатність державної підтримки, поступове скорочення дрібно-товарного сектора внаслідок агрохолдингової корпоратизації та пов'язаного з нею вузько-спеціалізованим виробництвом експортоорієнтованої продукції, повільність інституційних перетворень, неадаптованість до європейської моделі сільського розвитку, ігнорування агро-екологічних вимог при веденні сільськогосподарського виробництва – це неповний перелік перешкод за яких імплементація Угоди про ПЗЗТ між Україною та ЄС виявиться серйозним випробуванням.

Головний позитив ПЗЗТ з ЄС для сільськогосподарської торгівлі полягає в частковому усуненні несиметричності умов торгівлі між ЄС та Україною, яка посилилася після вступу України до СОТ. Несиметричність зменшується завдяки: скороченню середньозваженого мита

на сільськогосподарську продукцію з 23,8% до 0,3 і на продукцію харчової промисловості з 23,2 до 0,7 та запровадженню тарифних квот з нульовою ставкою в межах квоти для експорту в ЄС завдяки чому товарооборот агропродовольчими товарами вже до 2017 р. зросте на 15%; скасування експортних субсидій на сільськогосподарські товари ЄС, що експортуватимуться в Україну; гармонізації стандартів з ЄС, що дозволить полегшити доступ вітчизняної продукції на ринок ЄС; запровадженню механізмів підтримки сільськогосподарських товаровиробників, розробці стратегій та поліпшення планування розвитку галузей на різних ієрархічних рівнях за рахунок модернізації державної аграрної політики відповідно до вимог законодавства ЄС; інтеграції аграрної політики та політики розвитку аграрних регіонів в загальноєвропейську; запровадженню ширших можливостей для співпраці, обміну досвідом та технологіями, передусім у галузі органічного землеробства та біотехнологій; можливості компенсації для України зростання цін на сировину внаслідок скасування вивізних мит за рахунок застосування додаткового збору впродовж 15 років дії Угоди; перспективі модернізації державної аграрної та торговельної політики у відповідності до вимог законодавства ЄС; покращенню бізнес – середовища за рахунок спрощення правил регулювання; дерегуляції в галузі та диверсифікації експортних потоків агропродовольчих товарів; імплементації стратегії ЄС щодо розвитку малих і середніх підприємств та розвиток підприємництва в нішевих галузях (наприклад, ягідне, грибне фермерство); створенню передумов для розвитку вертикальної інтеграції, передусім кластерів (виробничих, переробних, збутових) та обслуговуючих кооперативів; зростанню зайнятості та добробуту місцевих громад за рахунок розвитку сільських територій.

До загроз можна віднести: зростання конкуренції на внутрішньому ринку за рахунок зниження середньозваженого ввізного мита на сільськогосподарську продукцію з 4,2% в середньому до 0,9, та на готову харчову продукцію з 10,3 до 3,6 протягом 10 років; необхідність додаткового фінансування з державного бюджету та посилення інституційної спромож-

ності відповідних державних органів; зростання цін на сировину внаслідок скасування експортних мит (наприклад, стосовно виробництва соняшникової олії); необхідність зміни назв внаслідок реалізації зобов'язань щодо дотримання географічних зазначень.

Значні ризики пов'язані з високою вартістю адаптації законодавства України у сфері технічного регулювання до законодавства ЄС. Витрати пов'язані не стільки із законодавчим запровадженням відповідних норм, скільки з впровадженням нових технологій у виробництво, закупівлею відповідного устаткування, навчанням персоналу тощо. Досвід постсоціалістичних країн, що стали членами ЄС, показує, що ці процедури фінансувалися переважно за рахунок ЄС, Світового банку та інших міжнародних організацій. Так, під проект модернізації боєнь для худоби в Угорщині Світовий банк виділив 41 млн дол. США, на компонент санітарних і фітосанітарних стандартів у рамках проекту розвитку експорту Польщі було витрачено 71 млн дол. США [Осташко, Т. (2013)]. Загальна вартість витрат на модернізацію виробництва продукції тваринництва та овочівництва за стандартами ЄС оцінюється приблизно у 900 млн євро протягом 10 років імплементації Угоди про асоціацію [Гейць В. (2014)]. В умовах загального економічного спаду та військово-політичного конфлікту з Росією Україні вкрай важко знаходити вільні фінансові ресурси для підтримки та стимулювання відповідних перетворень в експорторієнтованих галузях.

Крім того, існує загроза обмеження доступу українських товарів на європейські ринки під приводом їх невідповідності європейським стандартам і сертифікатам; звуження сегменту експорту внаслідок вилучення з режиму вільної торгівлі майже 400 товарних позицій, в основному сільськогосподарських товарів, лібералізація торгівлі яким була б для України найбільш вигідною; запровадження з боку ЄС для України дискримінаційної системи тарифних квот на дуже низькому рівні (для більшості видів продукції ці квоти становлять менше 6% від обсягу ринку ЄС із цих видів продукції (зерно, м'ясо тощо); скасування вивізного мита на насіння соняшнику, що може позбавити вітчизняні олієжиркомбінації сировини; збереження в ЄС системи багатомільярдних дотацій аграрного сектора, що робить експорт української продукції в ЄС та в третіх країнах неконкурентоспроможним.

Відповідно до результатів опитування українських підприємств, яке проводив Інститут економічних досліджень та політичних консультацій у травні 2016 року, більш ніж 30% підприємств харчової промисловості вдалося розпочати, або збільшити свій експорт в ЄС після підписання Угоди про ПВЗВТ, однак, основними перешкодами, які не дозволяють повністю скористатись перевагами зони віль-

ної торгівлі виробники вважають неспроможність швидко адаптувати продукцію до вимог ЄС (біля 30% опитаних), відсутність партнерів, нестача кредитів та інвестицій (рис. 7). Тому, одним з пріоритетних завдань, що стоять перед урядом є макроекономічна стабільність, більш сильна банківська система та зниження облікової ставки НБУ, що повинно поліпшити доступ компаній до кредитів і сприятиме зростанню інвестицій.

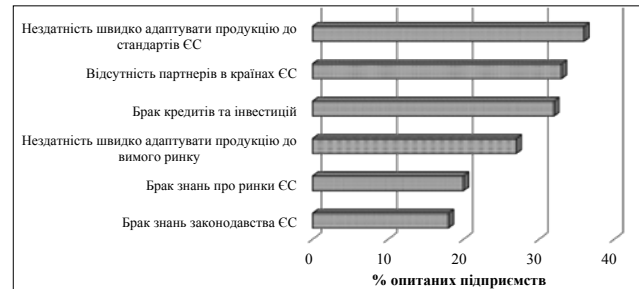

Рис. 7. Перешкоди виходу на ринки ЄС для українських виробників

Джерело: [Чи виграв... (2016)]

Крім того, вдалій імплементації Угоди між Україною та ЄС сприятиме гармонізація ринкових і державних методів регулювання з одночасним приведенням вітчизняного законодавства у відповідність до вимог законодавства ЄС у пріоритетних сферах; активізація переговорного процесу стосовно нового формату відносин з питань економіки, зовнішньої торгівлі, регіональної та соціальної політики, галузевого та трансграничного розвитку, охорони довкілля та екологічної безпеки; ефективне застосування методів економічної дипломатії щодо подолання бар'єрів при експорті продукції на європейські ринки в довгостроковій перспективі, передусім створення ефективного механізму консультативної, інформаційної, юридичної та іншої державної підтримки експортерів, залучення іноземних інвестицій, комерціалізації проектів.

Механізму реалізації потенціалу зони вільної торгівлі між Україною та ЄС сприятиме формування конкурентних переваг вітчизняних товаровиробників відносно трьох основних видів: ринкової, ресурсної та інституціональної. Проте в сучасних умовах в аграрному секторі економіки вони мають базуватись на концепції багатофункціонального розвитку сільського господарства та адаптації АПК до роботи в умовах спільного європейського ринку, що дозволяє враховувати організаційно-економічні, інституціонально-управлінські, соціально-фахові, природно-екологічні резерви і здатності кожної конкретної сільськогосподарської галузі, які реалізуються у товарних відносинах суб'єктів господарювання на агропродовольчому ринку.

З метою мінімізації ризиків для аграрного сектору від створення ПВЗВТ між Україною та ЄС і вдосконалення засад політики євроінтеграції доцільно активізувати роботу над Програмою

адаптації АПК до роботи в умовах спільного європейського ринку та Спільної аграрної політики, що сприятиме формуванню/коригуванню та реалізації аграрної та торговельної політики України, синхронізуючи національні реформи та євроінтеграцію, а також забезпечить підвищення інвестиційної привабливості сільського господарства. Україною вже забезпечено імплементацію положень Угоди в частині адміністрування походження товарів та тарифних регуляторів, зокрема забезпечено впровадження нормативно-правової бази та програмно-інформаційних комплексів, визначено місця видачі сертифікатів, які максимально наближені до потенційних експортерів/виробників, запроваджено механізм уповноваженого (схваленого) експортера при визначенні походження товарів, який забезпечує застосування спрощеного інструменту підтвердження українського походження при поставках товарів до країн ЄС.

В умовах глобалізації всі сектори національних економік стають взаємозалежними, взаємообумовлюючими і комплементарними, а місце і роль держави у світовій економіці визначається кількістю експортоспроможних галузей та обсягом і вартістю екологічнобезпечної стандартизованої продукції. Пріоритетним завданням держави стає формування і підтримка стратегічних експортоутворюючих галузей, здатних створювати глобальні продукти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

- Гейць В. 2014. Оцінка впливу Угоди про асоціацію / ЗВТ між Україною та ЄС на економіку України. Київ: «Інститут економіки та прогнозування. НАН України».
- Генеральна угода з тарифів і торгівлі. 1994. PhilSci archive. http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_264. Accessed 27 July 2016.
- Доповнення до Додатку I –А до Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами – членами, з іншої сторони PhilSci archive. http://www.kmu.gov.ua/docs/Agreement/Annex_I-A_to_Agreement.pdf. Accessed 27 July 2016.
- Бураківський, І., Мовчан В. 2014. Економічна складова Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС: наслідки для бізнесу, населення та державного управління. Київ: Інститут економічних досліджень і політичних консультацій.
- Захарова, О. 2014 Особливості застосування гравітаційних моделей в аналізі міжнародного торговельного співробітництва. Вісник мариупольського державного університету. Економіка 8:145–151.
- Демчак, І., Митченко, О., Майданюк, О. 2016. Зовнішня торгівля України товарами АПК з країнами ЄС. Київ: НДІ „Укragропромпродуктивність”.
- Фризоренко А. 2016. Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2015 році: статистичний збірник. Київ: Державна служба статистики України.
- Кваша С. 2014. Підписання Угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом: виклики і перспективи. PhilSci archive. fem.sumdu.edu.ua/.../presentation_2014_last.p. PhilSci archive. Accessed 29 July 2016.
- Клименко, І. 2014. Ризики європейського інтеграційного проекту: виклики та можливості для України. PhilSci archive. <http://www.niss.gov.ua/articles/1003/>. Accessed 05 August 2016.
- Костенко Н. 2012. Методологія дослідження та визначення гео економічних пріоритетів країнами в процесі регіональної інтеграції. Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму 1(5): 157–166.
- Мельник, Т., Головачова О. 2015. Регуляторна зовнішньоекономічна політика у сфері АПК: вітчизняний і зарубіжний досвід. Economic Annals-XXI 3-4(2): 12-16.
- Невичерпні. Як українські експортери використовували європейські квоти. PhilSci archive. <http://pobedit.com.ua/prom-news/1035>. Accessed 05 August 2016.
- Осташко Т. Ринки сільськогосподарських товарів під впливом очікуваних змін торговельних режимів. 2013. PhilSci archive. http://nbuv.gov.ua/UJRN/econprog_2013_3_9. Accessed 12 August 2016.
- Офіційний сайт Державного комітету статистики України. PhilSci archive. <http://www.ukrstat.gov.ua/> Accessed 23 August 2016.
- Офіційний сайт Державної фіскальної служби України PhilSci archive. <http://sfs.gov.ua/> Accessed 23 August 2016.
- Офіційний сайт Європейської Комісії. PhilSci archive. <http://www.eur-lex.europa.eu>. Accessed 28 August 2016.
- Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України. PhilSci archive. <http://minagro.gov.ua>. Accessed 23 August 2016.
- Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. PhilSci archive. <http://www.me.gov.ua>. Accessed 27 August 2016.
- Офіційний сайт статистичної служби Європейського Союзу (EUROSTAT). PhilSci archive. <http://epp.enrostat.ec.europa.eu/portal/pageportal/eurostat/home/>. Accessed 23 August 2016.
- Про Митний тариф України: Закон України. 2014. Відомості Верховної Ради України 20-21:740.
- Про ратифікацію Протоколу про вступ України до Світової організації торгівлі: закон України. 2008. Відомості Верховної Ради України 23: 213.
- Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським [...] : Закон України. 2014. PhilSci archive. <http://zakonO.rada.gov.ua/laws/show/1678-vii>. Accessed 23 August 2016.
- Проект “Поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі з Європейським Союзом: переваги та недоліки для українського суспільства”, спільний проект КНТЕУ та ЄС, (свідчення №562453-EPP-1-2015-1-UA-EPPJMO-MODULE, 13.06-17.06.2016).
- Рижанков М., Галько, С., Мовчан, В., Радеке, Й. 2013. Вплив поглибленої та всеохоплюючої ЗВТ між ЄС та Україною на торгівлю сільськогосподарськими товарами. Консультаційна робота APD/PP/01/2013.
- Сторожчук, В. Реалізація тарифного регулювання в межах Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. 2016. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка” 1: 88-97.
- Угода про асоціацію між Україною та ЄС. PhilSci archive. <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/european-integration/ua-eu-association>. Accessed 23 August 2016.
- Чи виграє український бізнес від створення ПВЗВТ з ЄС? PhilSci archive. <http://www.ier.com.ua/ua/publications/articles?pid=5358>. Accessed 23 August 2016.